

Ляшко О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

ІНТЕРДИСКУРСИВНІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ПРОПОВІДІ

У статті досліджується інтердискурсивність у православних проповідях англійською мовою. Визначено, що інтертекстуальність у православній проповіді є тексто- і смислотвірною категорією, яка формує проповідницький жанр завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям. Інтердискурсивність у православній проповіді висвітлено у статті як когнітивну категорію, що відображає взаємодію різних систем знань, культурних кодів, когнітивних стратегій, де маркерами можуть бути не тільки вербальні цитати, алюзії та ремінісценції як у випадку з інтертекстуальністю, а просодичні, графічні чи інші ознаки, типові для певного типу дискурсу, що втілюються в інший дискурс.

З'ясовано, що англломовні православні проповідники застосовують інтертекстуальність як діалог гомогенних (однорідних) та гетерогенних (різномірних) текстів на текстовій площині. Встановлено, що інтердискурсивність, як взаємодія різних ментальних, когнітивних процесів, над- і передтекстових структур, операцій, кодових систем, фреймів, відбувається на рівні не тексту, а дискурсу, і, як наслідок, відбувається особливий взаємозв'язок мовних одиниць, що спричиняє перехід від одного типу дискурсу і, відповідно, типу мислення, до іншого, в результаті якого починається взаємодія з іншими кодами, смислами, системами знань при оцінці та інтерпретації змісту тексту.

Визначено, що інтертекстуальність та інтердискурсивність є взаємообумовленими поняттями. У статті було доведено, що інтердискурсивність, як взаємодія дискурсів, маркується за допомогою таких інтертекстуальних виявів як алюзії та ремінісценції на сучасні світські, кінематографічні, віртуальні, медичні, правові, політичні та інші реалії.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку вважаємо дослідження інтердискурсивних маркерів у різних жанрах релігійного дискурсу, а також стосовно інших сфер інституційного спілкування: політичного, правового, медіа дискурсів.

Ключові слова: інтердискурсивність, інтертекстуальність, дискурс, текст, православна проповідь, англійська мова.

Постановка проблеми. Православній проповіді, як і будь-якому іншому тексту, властивий набір характерних типологічних ознак: «інтертекстуальність, тематична обмеженість, канонічність, діалогічність, сугестивність і імпресивність» [6, с. 29; 7, с. 50], що відрізняють її від інших текстів. Інтертекстуальність усвідомлюється як одна з семи властивостей текстуальності, без яких текст розглядається як «не-текст» (див. напр. про наявність у тексті 7 обов'язкових (незмінних) критеріїв текстуальності за В. Дресслером і Р.- А. де Бограндом [9]). У даному дослідженні зосередимо увагу на діалозі текстів і дискурсів, тобто на понятті *інтердискурсивності*, засобом вираження якого вважаємо першу з наведених характеристик православної проповіді – *інтертекстуальності*.

У проведеному нами дослідженні інтертекстуальності православної проповіді [7], розглянутому крізь призму трьох основних підходів до вивчення інтертекстуальності: філософсько-постструктуралістського, філологічного і жанровотекстового, було виявлено, що зазначене поняття є текстовою категорією, однак не обмежується лише площиною тексту. Більш того, було помічено, що інтертекстуальність, або діалог текстів, підштовхує до вивчення діалогу дискурсів, тобто інтердискурсивності, що й зумовлює **актуальність** цієї статті. Поняття інтертекстуальності та інтердискурсивності, на наш погляд, виявляються взаємообумовленими через те, що останнє (як взаємодія дискурсів) маркується за допомогою інтертекстуальних виявів: алюзій, ремінісценцій, прямих та непрямих цитат тощо. Зазначимо, що тексти

англомовних православних проповідей насичені різними видами і засобами інтертекстуальності, джерелами яких частіше є *гомогенні* (однорідні) тексти (наприклад: новозавітні, старозавітні, містичні, церковно-богослужбові, агіографічні, Святого Передання, патристичні, есхатологічні, аскетичні), рідше – *гетерогенні* (різномірні) тексти, тобто такі, що мають посилання на іншомовні тексти і фрагменти текстів інших дискурсивних практик (наприклад: мас-медійні, філософські, кінематографічні, політичні, психологічні, правові) [7, с. 58–59, 196, 247–259]. Саме таке поєднання гомогенних та гетерогенних текстів на текстовій площині, або інтердискурсивність як взаємодія різних дискурсів, когнітивних процесів, культурних кодів на рівні не тексту, а дискурсу, уможлиблює **актуальність** даної статті, особливо з урахуванням цілком новаторського дослідження письмової форми сучасної англійської православної проповіді, до якої належить промова, послання та звернення до пастви (див. напр. [13]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Н. Фейрклаф [12], досліджуючи феномен інтертекстуальності, запропонував термін інтердискурсивність, під яким розуміється змішування різноманітних жанрів, дискурсів або стилів, пов'язаних з інституційними та соціальними значеннями в одному тексті [19, с. 96]. Поглядів Н. Фейрклафа на інтердискурсивність як діалог жанрів, дискурсів і стилів дотримуються багато зарубіжних (див. напр.: В. Бхатія [10], Л. Чуліаракі [11], М. Прентіс і М. Баркер [18], Цзяньго У [19]), а також вітчизняних (О.О. Бойко [2], С. Застровська і О. Найдюк [3], Н.К. Кравченко [4], О.В. Ляшко [7]) дослідників. Найбільш ґрунтовною, на наш погляд, є праця М. Прентіс і М. Баркер [18], в якій науковці приділяють значну увагу понятійно-термінологічному апарату та аналізу досліджень, присвячених поняттю інтердискурсивності. Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що **актуальним** у сучасній лінгвістиці залишається проблема розмежування термінів інтердискурсивності, інтертекстуальності та суміжних термінів. Зазначимо, що під інтердискурсивністю, слідом за В.Є. Чернявською, розуміємо когнітивні процеси, що передують конкретній текстовій реалізації, а лінгвістичним виявом, що втілює когнітивні феномени на текстовій площині, є інтертекстуальність з системою своїх експліцитних чи квазіекспліцитних маркерів [5, с. 48; 8, с. 246].

Відзначимо праці вітчизняних дослідників інтердискурсивності (див. напр.: Ф.С. Бацевич [1], О.О. Бойко [2], С. Застровська і О. Найдюк [3]),

котрі ілюструють синтез дискурсів і текстів, послуговуючись матеріалами художніх текстів. Однак для сучасної наукової розвідки бракує аналізу інтердискурсивності в інших дискурсах, зокрема у релігійному. В останньому православні проповідники звертаються не тільки до діалогу текстів (інтертекстуальності), але й до взаємодії різних ментальних, тобто над- і передтекстових структур, операцій, кодових систем, фреймів у процесі текстотворення (інтердискурсивності), у результаті якого відбувається особливий взаємозв'язок мовних одиниць, що спричиняє перехід від одного типу дискурсу і, відповідно, типу мислення, до іншого, в результаті якого починається взаємодія з іншими кодами, смислами, системами знань при оцінці та інтерпретації змісту тексту [5, с. 48; 8, с. 247].

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні інтердискурсивності у православної проповіді англійською мовою. Мета реалізується у низці завдань: ідентифікувати спільні і відмінні риси інтертекстуальності та інтердискурсивності; запропонувати власну дефініцію інтертекстуальності та інтердискурсивності у православної проповіді; дослідити засоби вираження інтердискурсивності у текстах православних проповідей англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, *інтертекстуальність у православної проповіді* є тексто- і смислотвірною категорією, яка формує проповідницький жанр завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям [7, с. 2]. У свою чергу, під *інтердискурсивністю*, слідом за В.Є. Чернявською, розуміємо когнітивну категорію, що відображає взаємодію різних систем знань, культурних кодів, когнітивних стратегій [8, с. 246], де маркерами не обов'язково виступають вербальні цитати (як у випадку з інтертекстуальністю), а просодичні, графічні чи інші ознаки, типові для певного типу дискурсу, що втілюються в інший дискурс [там само, с. 245].

Проілюструємо деякі зразки інтердискурсивності в сучасних православних різдвяних посланнях англійською мовою. У наступному прикладі спостерігаємо застосування проповідником окрім типових для проповідницького дискурсу цитат, різдвяних образів і символів, використання алюзій на сучасні світські різдвяні події і традиції:

Christ is Born! Glorify Him! Today, as we proclaim with joyous hearts that “God is With Us,” we give glory to God for the Feast of the Nativity in the Flesh of our Lord, God and Savior Jesus Christ. At the same time, we are surrounded by a host of images, symbols, icons, and representations of what the world thinks this Feast is, and what it should be. From Christmas trees live and fake, to reindeer and snowmen, the world is drowning in empty images of Christmas. And even in those images that seem to follow the tradition of the Church, we find lacking a true engagement with the brokenness and emptiness around us [14].

Зазначимо, що загалом увесь текст запропонованої проповіді присвячено події Різдва Ісуса Христа як прихід у світ Бога – Боготілення, тобто народження Еммануїла, що в перекладі з єврейського означає «З нами Бог». До типових для проповідницького дискурсу цитат, різдвяних образів і символів у цьому прикладі відносимо пряму цитату зі співу Великого Повечір'я Різдва Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, котрий являє собою вірш з Книги пророка Ісаї Старого Завіту (Іс. 8: 9–10): “*God is With Us*” («бо с нами Бог»), де пророк Ісаїа говорить про прихід Месії, ім'я Якого буде Еммануїл. Окрім таких власне інтертекстуальних засобів проповідник вживає не цілком властиві проповідницькому жанру алюзії на сучасні світські різдвяні події і традиції: *From Christmas trees live and fake, to reindeer and snowmen, the world is drowning in empty images of Christmas*. Зазначені «живі та штучні ялинки, олені і сніговики» вважаються універсально-прецедентними різдвяними символами, проте з християнської точки зору є порожніми образами Різдва, які контрастують з образом Христа, що народився у вертепі. У такий спосіб, спостерігаємо поєднання різних культурних кодів, дискурсів та традицій, котрі тлумачимо як вияви інтердискурсивності, тобто такі, що навіюють різні асоціації, а саме: християнські образи слабкості, поразки, бідності та смиренності (див. напр. ікону Різдва Христова або різдвяний вертеп) і світські образи (пор. з сучасною нью-йоркською різдвяною ілюмінацією), які традиційно є більш веселими, ошатними, сяючими, прикрашеними тощо.

Окрім сучасних світських образів в англійських православних проповідях уживаються сучасні прецедентні кінематографічні ситуації, як-от з фільму «Зоряні війни»: *Christ is born! Glorify Him! In recent years, we have been increasingly invited to immerse ourselves in a multitude of “universes” as an alternative to our everyday lives. Most recently, yet another installment of the “Star*

Wars” universe was released, and surely there will be more to come, along with an endless array of similar cinematic worlds and virtual realities in the realms of sports, entertainment, the internet and in the media. While promising an escape from the mundane, such things often leave us still trapped in our own world of earthly passions and desires.

Today, as we celebrate the Great Feast of the Nativity in the Flesh of Our Lord, God and Savior, Jesus Christ, we are invited to immerse ourselves, not into the world of escape, but into that “strange and glorious mystery” by which we are transfigured and transformed, embracing the Kingdom of heaven while allowing the Lord to embrace us. We are offered the possibility of encountering, not dazzling “heroes” of the three-dimensional, high definition sort, but rather the simple beauty of the birth of the child Jesus [15].

У наведеному вище прикладі з різдвяного послання висвітлено взаємозв'язок різних дискурсів: релігійного та кінематографічного, під останнім мається на увазі всесвітньо відома культова епічна фантастична медіафраншиза «Зоряні війни». Зазначимо, що в текстовому фрагменті з англійської православної проповіді зіставлено свято Різдва Христова і продовження саги про всесвіт «Зоряні Війни» з нескінченною безліччю подібних кінематографічних світів і віртуальних реальностей в сферах спорту, розваг, інтернету і засобах масової інформації. Інтердискурсивними маркерами вважаємо слова з сучасних кінематографічних світів і віртуальних реальностей: “*universes*” (всесвіти), “*Star Wars*” («Зоряні війни»), “*heroes*” (герої), а також прямі алюзії на цей кінематографічний світ: “*into the world of escape*” (в світ відходу від реальності) та “*the possibility of encountering, not dazzling “heroes” of the three-dimensional, high definition sort*” (можливість зустрічі не зі сліпучими тривимірними «героями» високої чіткості), які у тексті проповіді графічно маркуються лапками.

У православних проповідях англійською мовою в період дії карантину та обмежувальних заходів, що вживаються в усьому світі для попередження розповсюдження коронавірусної інфекції (COVID-19), спостерігаємо вживання проповідниками універсально-прецедентних слів (*the Coronavirus*) та висловів (*the Covid-19 pandemic*) властивих медичному дискурсу: *This year, our Paschal celebration comes in the midst of the Covid-19 pandemic, and not one of us is experiencing the full celebration of the services. <...> May we too, in keeping the Lord's Pascha, the First of Sabbaths, remember the poor and needy, the sick and suffering*

before ourselves, particularly at this time of the economic turmoil caused by the Coronavirus [16]. Як видно з прикладу, у присвяченому великодньому святу проповідницькому фрагменті крім типових для християнських проповідей наративів застосовуються медичні терміни, що спричиняють навіювання, асоціації, нагадування (маються на увазі ремінісценції) про гостру респіраторну інфекцію, що викликається коронавірусом SARS-CoV-2 (2019-nCoV).

Зауважимо, що в англійських православних проповідях виокремлюються ознаки правового дискурсу у поєднанні з релігійним, що свідчить про наявність інтердискурсивності у проповідях: *On June 24, the American people received the news that the Supreme Court of the United States, in its opinion concerning the case of Dobbs v. Jackson Women's Health Organization, has overturned the right to abortion created by the court in its 1973 decision in Roe v. Wade. <...> The overturning of Roe v. Wade is the first step towards a society and culture that recognizes the value of all human life and every human being made in the image of the Creator. <...> Christians have been and may continue to be targets of anger and even violence on the part of those who believe that the right to abortion should be enshrined in law* [17].

Маркерами правового дискурсу вважаємо вислів *“the case of Dobbs v. Jackson Women's Health Organization, has overturned the right to abortion created by the court in its 1973 decision in Roe v. Wade”* (застосовується ремінісценція на історичне рішення Верховного Суду США щодо законності абортів – the Roe v. Wade Supreme Court decision), а також *“that the right to abortion should be enshrined in law”*, котрі у тексті проповіді мають графічне маркування курсивом, тоді як слово *“Christians”* та вислів *“every human being made in the image of the Creator”* – маркерами релігійного дискурсу.

Наведемо приклад співіснування релігійного та політичного дискурсів як виявів інтердискур-

сивності: *As such, it is heartening that politicians from both of our major political parties have increasingly turned their attention to crafting policies that support children and families. We should pray always that God give our political leaders wisdom and prudence while strengthening them in their good intentions* [17].

У першому реченні використаного вище прикладу проповідником вжито висловлювання: *“politicians from both of our major political parties”*, а також *“attention to crafting policies that support children and families”*, котрі вважаємо алюзіями на сучасну американську партійну систему, які засвідчують належність текстового фрагменту до політичного дискурсу. У другому реченні проповідник заохочує до молитви, що є ознакою проповідницького жанру. Така взаємодія проповідницького та політичного дискурсів є виявом інтердискурсивності.

У зазначених прикладах простежується перехід від одного типу дискурсу до іншого, відбувається злиття і взаємодія різних когнітивних процесів, культурних кодів, асоціацій, образів та систем знань, що свідчить про вияви інтердискурсивності у наведених зразках православних проповідей.

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумок, зауважимо, що інтертекстуальність та інтердискурсивність, на наш погляд, є взаємообумовленими поняттями. У статті було доведено, що інтердискурсивність, як взаємодія дискурсів, маркується за допомогою таких інтертекстуальних виявів як алюзії та ремінісценції на сучасні світські, кінематографічні, віртуальні, медичні, правові, політичні та інші реалії.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку вважаємо дослідження інтердискурсивних маркерів у різних жанрах релігійного дискурсу, а також стосовно інших сфер інституційного спілкування: політичного, правового, медіа дискурсів.

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Інтердискурсивність і глибини фікціональності художнього тексту: лінгвонаративні аспекти. *Мовознавство*. 2019. № 4. С. 3–12.
2. Бойко О.О. Інтердискурсивність у сучасному українському фентезі (на матеріалі роману Дари Корній «Гонимарник»). *Мовознавчий вісник*. 2018. № 24–25. С. 239–245. URL: https://www.researchgate.net/publication/353212849_INTERDISKURSIVNIST_U_SUCASNOMU_UKRAINSKOMU_FENTEZI_NA_MATERIALI_ROMANU_DARI_KORNIJ_GONIMARNIK (дата звернення: 22.01.2023).
3. Застровська С., Найдюк О. Інтердискурсивний характер художнього тексту (на матеріалі німецької мови). *Актуальні питання іноземної філології*. 2018. № 8. С. 93–99. URL: <https://apiph.vnu.edu.ua/index.php/apiph/article/view/232/225> (дата звернення: 22.01.2023).
4. Кравченко Н.К. Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа: Практическое пособие. Луцк: Воляньполиграф, 2012. 251 с.

5. Ляшко О.В. Взаємодія дискурсів і текстів в англомовній комунікативній компетентності у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти філологічних спеціальностей. *Scientific and pedagogical internship "The Baltic approach in the training of teachers-philologists"*: Internship proceedings (November 21 – January 1, 2023. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. p. 46–50.
6. Ляшко О.В. Інтертекстуальність в англомовній православній проповіді: мультимодальний аспект. «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика». Київ: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Том 32 (71) № 6, Ч. 2 С. 29–34. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_2/6.pdf (дата звернення: 23.01.2023).
7. Ляшко О.В. Інтертекстуальність православної проповіді: таксономія і функції (на матеріалі англійської, російської та української мов) : дис. ... доктора філософії : 035 – Філологія. Київ, 2020. 267 с.
8. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Москва: Директ-Медиа, 2014. 267 с.
9. Beaugrande R. de, Dressler W. Introduction to Text Linguistics. London & New York: Longman, 1981. 136 p.
10. Bhatia V. Interdiscursivity in professional discourse. *Discourse & Communication*. 2010. № 4. p. 32–50. DOI: 10.1177/1750481309351208 URL: https://www.researchgate.net/publication/249829159_Interdiscursivity_in_professional_discourse (дата звернення: 22.01.2023).
11. Chouliaraki L. & Fairclough N. Discourse in Late Modernity. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999. 176 p.
12. Fairclough N. Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research. London: Routledge, 2003. 270 p.
13. Mollard T. metr. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon> (дата звернення: 18.11.2022).
14. Mollard T. metr. Nativity of our Lord 2013. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon/nativity-of-our-lord-2013> (дата звернення: 18.11.2022).
15. Mollard T. metr. Nativity of our Lord 2016. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon/nativity-of-our-lord-2016> (дата звернення: 18.11.2022).
16. Mollard T. metr. The Resurrection of Christ 2020. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon/the-resurrection-of-christ-2020> (дата звернення: 25.01.2023).
17. Mollard T. metr. Statement on the overturning of Roe v. Wade. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon/statement-on-the-overturning-of-roe-v-wade> (дата звернення: 25.01.2023).
18. Prentice M. & Barker M. Intertextuality and Interdiscursivity. In *Oxford Bibliographies in Anthropology Oxford*: Oxford University Press. 2017. DOI: 10.1093/OBO/9780199766567-0012 URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0171.xml> (дата звернення: 22.01.2023).
19. Wu J. Understanding Interdiscursivity: A Pragmatic Model? *Journal of Cambridge Studies*. 2011. Vol. 6, No. 2–3. P. 95–115. URL: <https://doi.org/10.17863/CAM.1394> (дата звернення: 22.01.2023).

Liashko O. V. INTERDISCURSIVITY IN THE ENGLISH ORTHODOX SERMON

The article examines interdiscursivity in the English Orthodox sermons. It has been determined that intertextuality in the Orthodox sermon is a text- and meaning-making category that forms the preaching genre through the paratextual manifestations, metatextual interpretation and architextual connections of the Sacred Tradition texts, as well as by means of verbal and non-verbal textual borrowings belonging to other discursive practices and cultural traditions. Interdiscursivity in the Orthodox sermon is highlighted in the article as a cognitive category that reflects the interaction of different knowledge systems, cultural codes, cognitive strategies, where markers can be not only verbal quotations, allusions and reminiscences, as in the case of intertextuality, but also prosodic, graphic or other signs, typical of a certain type of discourse, embodied in another discourse.

It has been found that English-speaking Orthodox preachers use intertextuality as a dialogue of homogeneous and heterogeneous texts on the textual plane. It has been established that interdiscursivity, as an interaction of various mental and cognitive processes, supratextual and pretextual structures, operations, code systems, frames, occurs not at the level of the text, but at the level of the discourse, and, consequently, a special interrelationship of linguistic units occurs, which causes a transition from one type of discourse

and, accordingly, the type of thinking, to another, as a result of which interaction with other codes, meanings, systems of knowledge begins when evaluating and interpreting the content of the text.

It has been determined that intertextuality and interdiscursivity are mutually dependent concepts. It has been proved in the article that interdiscursivity, as the interaction of discourses, is marked by such intertextual manifestations as allusions and reminiscences to modern secular, cinematic, virtual, medical, legal, political and other realities.

A promising area of further research is a study of interdiscursive markers in various genres of religious discourse, as well as in relation to other areas of institutional communication, i.e. political, legal and media discourses.

Key words: *interdiscursivity, intertextuality, discourse, text, the Orthodox sermon, the English language.*